

ПАПУЛЯРЫЗАЦЫЯ ТВОРАЎ ІВАНА НАВУМЕНКІ НА БЕЛАРУСКІМ РАДЫЁ

Гісторыя радыёвяшчання ў Беларусі пачалася восенню 1925 г. З першых дзён працы, калі супрацоўнікі рэдакцыі спрабавалі сябе ў новай, нязвыклай у той час прафесіі, належнае месца ў вяшчальнай сетцы занялі перадачы літаратурна-мастацкага зместу. Даследчык Я. Радкевіч у сваёй манаграфіі, прысвечанай гісторыі і перспектывам развіцця Беларускага радыё, пісаў, што ў праграмах з’яўляліся цэлыя літаратурныя канцэрты, выходзіла перадача “Літаратурная гадзіна”, у студыю запрашаліся айчынныя пісьменнікі, літаратуразнаўцы. 11 красавіка 1926 г. па радыё перадавалася першае выступленне членаў літаратурнага аб’яднання “Маладняк” [5, с. 24]. Агульнадаступнымі ў радыёсе вяшчання сталі лепшыя творы беларускіх пісьменнікаў Я. Купалы, Я. Коласа, К. Чорнага, М. Гарэцкага, П. Труса, З. Бядулі і інш. Распаўсюджванню радыё і папулярызацыі нацыянальнай літаратуры паспрыяў пераход вяшчання ў 1928–1929 гг. па правадной сетцы, развіццё якой было адной з галоўных тэхнічных задач тагачаснага радыё.

У пачатку 1930-х гг., як засведчыў Я. Радкевіч, паспяхова развівалася мастацкае вяшчанне. Для перадачы па радыё інсцэніраваліся пражанія творы Я. Коласа, М. Лынькова, З. Бядулі, К. Чорнага і іншых аўтараў [5, с. 31]. Гэта значыць, літаратура, якая перайначвалася паводле законаў аўдыяўспрымання, набывала новыя рысы і становілася даступнай нават непісьменнай частцы насельніцтва, у сетцы радыёперадач з кожным наступным годам займала ўсё больш пачэснае месца.

Артысты БДТ-1 і БДТ-2 бралі актыўны ўдзел у падрыхтоўцы літаратурна-драматычных перадач: ігралі перад мікрафонам рэпертуарныя спектаклі, дапамагалі адаптаваць літаратурныя першакрыніцы, займаліся пастаноўкай арыгінальных радыёп’ес. Аб павелічэнні колькасці літаратурных перадач сведчыць з’яўленне ў пачатку 1930-х гг. сектара літаратурнага вяшчання, які прыкладна праз год пачаў называцца літаратурным аддзелам. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны ён быў адным з самых буйных па памерах вяшчання на радыё [5]. Галоўнай задачай рэдакцыя лічыла прапаганду

дасягненняў, перш за ўсё, айчыннай літаратуры.

У гады Вялікай Айчыннай вайны дзейнасць рэдакцыі па аб'ектыўных прычынах прыпынілася, але ў перыяд актыўнага аднаўлення краіны пасля знішчальных падзей адрадзілася. Вялікай папулярнасцю зноў пачала карыстацца перадача “Тэатр перад мікрафонам”, першы выпуск якой адбыўся ў 1930-х гг. Падрыхтоўка літаратурных перадач ажыццяўлялася па схеме, выпрацаванай у даваенны перыяд: па-ранейшаму, акцэнт рабіўся на папулярызацыю нацыянальнай літаратуры, на эстэтычнае выхаванне аўдыторыі слухачоў, а ў запісах бралі ўдзел запрошаныя прафесійныя артысты з тэатраў – Г. Глебаў, Л. Ржэцкая, Б. Платонаў, З. Стома і інш.

Нягледзячы на вялікі вопыт у стварэнні літаратурна-мастацкіх перадач, у пачатку 1960-х гг. супрацоўнікам рэдакцыі давялося шукаць новыя магчымасці, паколькі ў радыё з'явіўся моцны канкурэнт – тэлебачанне. Рэжысёрскія рашэнні пачалі будавацца на псіхалагізацыі вобразаў і на тонкім уздзеянні на ўяўленне слухача, які ў сваю чаргу мог выбудаваць у галаве сваю “карціну” падзей і стварыць непаўторны вобраз ад пачутага з улікам уласнага досведу і фантазіі. Разам з тым, пастаноўкі сталі больш дынамічнымі [5]. У выніку доступ на радыё атрымалі высокапрафесійныя творы “Людзі на балоце” І. Мележа, “Альпійская балада” і “Пайсці і не вярнуцца” В. Быкава, “Векапомныя дні” М. Лынькова, “Атланты і карыятыды” і “Вазьму твой боль” І. Шамякіна і інш., пастаноўка якіх не абмяжоўвалася скупымі прапісанымі рэмаркамі. Сярод пастаўленых на радыё былі творы І. Навуменкі.

У 1957 г. выйшаў першы зборнік апавяданняў І. Навуменкі “Сямнацатай вясной”, які быў заўважаны крытыкай. Гэтыя і наступныя творы дазволілі літаратуразнаўцам назваць пісьменніка майстрам навелістычнага жанру, душэўным лірыкам, стваральнікам немудрагелістага сюжэта [2, с. 368], заснаванага на перажытым, аўтабіяграфічным, што не магло не падкупіць радыё. Творчасць пачатковага перыяду, якая адлюстроўвала ўнутраны свет пакалення, што вырасла ў гады Вялікай Айчыннай вайны, вельмі пасавала ідэйнай канцэпцыі стварэння літаратурна-мастацкіх перадач. Таму мы смела сцвярджаем, што апавяданні і раманы І. Навуменкі сталі жаданымі для супрацоўнікаў літаратурнай рэдакцыі Беларускага радыё. І хаця навуковыя крыніцы амаль не зафіксавалі іншых прыкладаў, апрача такога, што ў 1970-х гг. у эфіры прагучалі раздзелы з новых раманаў І. Шамякіна «Атланты і карыятыды», Т. Хадкевіча “Песня Дзвіны” і

I. Навуменкі “Сорак трэці” [1, с. 176], аб выкарыстанні і папулярызаванні твораў народнага пісьменніка ў эфіры сведчаць запісы, што захоўваюцца ў фанатэцы Беларускага радыё. Мы даследавалі аўдыяархівы і прыйшлі да высновы, што менавіта 1960-я гг. сталі найбольш плённымі ва ўвасабленні літаратурных твораў пісьменніка. Так, у 1964 г. у радыёстудыі запісана пастаноўка “Сасна пры дарозе” паводле аднайменнага рамана I. Навуменкі, якая адлюстроўвала ваенную рэчаіснасць. Ролі выконвалі артысты мінскіх тэатраў М. Захарэвіч, А. Каляда, В. Белавосцік, А. Мілаванаў, М. Рынковіч, В. Лебедзеў, П. Дубашынскі, Б. Барысёнак і інш. Чытача, а таксама радыёслухача гэтая работа падкупляе багаццем душэўнага свету, падобнымі да нашых жаданнямі і марамі галоўнага героя твора, нягледзячы на тое, што падзеі ў рамане адбываюцца ў першы год вайны [6, с. 145]. Мяркуем, што рэжысёрам спектакля, імя якога не пазначана ў суправаджальнай аўдыязапіс інфармацыі, выступіла М. Троіцкая, паколькі менавіта яна ў 1964–1974 гг. з’яўлялася галоўным рэжысёрам радыё.

У 1965 г. з’явілася чарговая радыёпастаноўка “Ці правы Дон-Кіхот” па апавесці I. Навуменкі “Бульба”. Інсцэніроўку для радыё зрабіла заслужаны работнік культуры Беларусі, галоўны рэдактар рэдакцыі літаратурна-драматычнага вярстання Беларускага радыё Т. Абакумоўская [3, с. 13]. Ролі выконвалі артысты мінскіх тэатраў З. Браварская, В. Лебедзеў, Ул. Рагаўцоў, Б. Барысёнак, Р. Маленчанка, А. Мілаванаў, П. Дубашынскі і інш. Паставіла спектакль, паводле нашага меркавання, таксама М. Троіцкая.

Яшчэ адной работай, запісанай у радыёстудыі ў 1965 г., стала інсцэніроўка М. Мартынюка паводле апавядання “Трымценне дубовага лісця”. Героі твора шмат ведаюць, захапляюцца рознымі навукамі, яны ўвесь час у руху, нешта вынаходзяць, майструюць. Асабліва любяць кнігі, самі пішуць вершы, крытычныя артыкулы, паэмы [6, с. 79]. Ролі ў гэтым спектаклі выконвалі З. Зубкова, В. Тарасаў, Ул. Рагаўцоў. Дарэчы, апавяданне “Трымценне дубовага лісця” захоўваецца таксама ў форме прачытання адным выканаўцам, што ў 1965 г. было даручана артысту В. Тарасаву. У 1966 г. слухачы Беларускага радыё пачулі інсцэніраванае апавяданне “Рэйкі”, якое таксама ўвайшло ў зборнік “Таполі юнацтва”. Над прэм’ернай работай працавалі Т. Аляксеева, В. Тарасаў, Л. Валодзін.

Праз перапынак амаль у два дзесяцігоддзі Беларускае радыё зноў звярнулася да пастаноўкі твораў I. Навуменкі, якія пайшлі ў фонд. У

1983 г. рэжысёр І. Лапцінскі запісаў спектакль “Таполі нашага юнацтва” паводле апавядання “Сямнацатай вясной”. Аўтарам інсцэніроўкі для радыё стаў Н. Цыпіс, ролі выконвалі Л. Улашчанка, В. Манаеў, Н. Качаткова, Г. Кухальская, А. Уладамірскі, А. Кашпераў, Ю. Кухаронак, М. Громава, Г. Фёдарова, Ю. Авяр’янаў. У гэтай невялікай рабоце гаворка зноў ідзе пра маладых беларусаў, на долю якіх выпала перажыць ваенныя падзеі.

Адным з лепшых запісаў паводле твораў І. Навуменкі стала пастаноўка 1986 г. “Першыя канікулы”. Асновай для яе паслужыла аповесць 1959 г. “Вайна каля Цітавай копанкі”, дзе расказваецца пра летні адпачынак дзяцей, пра сяброўства, што нараджаецца ў гульнях і спрэчках, пра станаўленне характараў юных герояў у 1930-я гг. [4]. Пра высокую якасць спектакля сведчаць таксама спосабы захоўвання работы на некалькіх носбітах інфармацыі: на плёнцы, якая з часам можа размагніціцца, што прывядзе да страты запісу, а таксама на CD-дысках (больш надзейны сродак захавання). Рэжысёрам у гэтай рабоце выступіў К. Сафроненка. Ролі выконвалі В. Кавалерава, Р. Дамброўская, Г. Малумава, А. Вараб’ёва, Н. Янкоўская, А. Жук, Л. Самуйлава і А. Вавілаў. Аўтарам радыёпастаноўкі стала Дж. Ялугіна.

У пачатку 1990-х гг. Беларускае радыё звярнулася да малых форм літаратурнай дзейнасці І. Навуменкі: апавяданне “Пыл” у 1990 г. прачытаў П. Дубашынскі, у 1991 г. А. Падабед агучыў перад мікрафонам аповяданне “Звяга”, І. Лапцінскі ў 1992 г. папрацаваў над апавяданнем “Дрэвы над вадой”.

У новым стагоддзі Беларускае радыё звярнулася да арыгінальнага ўвасаблення твораў І. Навуменкі толькі раз: у 2004 г. Ул. Курган быў запрошаны ў студыю для запісу апавядання “Жуль Верн”.

Такім чынам, паводле аналізу фондавых запісаў, Беларускае радыё не надта часта выкарыстоўвала ў якасці асновы для літаратурна-драматычных перадач матэрыялы са спадчыны народнага пісьменніка. Аднак варта яшчэ раз падкрэсліць, што не ўсе творы, агучаныя перад мікрафонам у розныя гады, здаваліся ў фанатэку.

У юбілейны з дня нараджэння І. Навуменкі год два галоўныя каналы Беларускага радыё (Першы нацыянальны канал, канал “Культура”) абавязкова звернуцца да спадчыны народнага пісьменніка краіны. У перадачах “Тэатр Беларускага радыё”, “Радыётэатр. Лепшае”, “Радыётэатр плюс” слухачы атрымаюць магчымасць пачуць раней запісаныя спектаклі. Праект канала “Культура” “Нядзельнае

сузор’е”, згодна з канцэпцыяй, ужо выкарыстоўвае фондавыя апавяданні І. Навуменкі. Не выключана, што ў праграмах “Літаратурная анталогія” і “Радыёсерыял”, якія будуюцца на звароце да нацыянальнай літаратуры, з улікам святкавання яшчэ адной даты – 70-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне – прагучаць выбраныя творы І. Навуменкі, у дзейнасці якога тэма вайны была адной з галоўных.

Літаратура:

1. Гаворыць і паказвае Беларусь / склад. М.П. Валатковіч, С.М. Пуцылеў. – Мінск : Беларусь, 1975. – 240 с.
2. Каваленка, У.П. Навуменка Іван / У.П. Каваленка // Беларускія пісьменнікі: Біябібліягр. слоўнік: у 6 т. – Мінск : БелЭн, 1994. – Т. 4. – С. 368–377.
3. Кузняцова, К.Б. Абакумоўская / К.Б. Кузняцова // Тэатральная Беларусь: Энцыклапедыя: У 2 т. Т. 1: «А досвітку...» – Кучынская / рэдкал.: Г.П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 2002. – С. 13–14.
4. Навуменка, Іван Вайна каля Цітавай копанкі / Іван Навуменка. – Мінск : Дзярж. выд. БССР, 1959. – 88 с.
5. Радкевіч, Я.Р. Беларускае радыё: гісторыя, перспектывы развіцця / Я.Р. Радкевіч. – Мінск : БДУ імя У.І. Леніна, 1983. – 197 с.
6. Сіненка, Г. Іван Навуменка: нарыс творчасці / Г. Сіненка. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 207 с.

*С.В. Агароднікава
(г. Мінск)*

ЖАНРАВА-СТЫЛЁВАЯ РАЗНАСТАЙНАСЦЬ ПАЭЗІІ П. ПАНЧАНКІ Ў ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Паэзія Пімена Панчанкі ваенных гадоў з’яўляецца паэтычным дзённікам барацьбы, цяжкіх выпрабаванняў і гераізму беларускага народа. У ёй адбіліся веліч і драматызм падзей Айчыннай вайны.

Паэт-воін разам з народамі нёс на сваіх плячах цяжар вайны. Знаходзячыся ў армейскай часці пад Беластокам, ён вымушаны быў адступаць разам з войскамі ўлетку 1941 года. “Той дарогі бясконцай затуплены нож раніў сэрца маё навывлёт,” – прызнаецца паэт перад жахлівым відовішчам народнага гора. Ён бачыў вытокі масавага гераізму, на яго вачах узнімалася на барацьбу Беларусь.

І ўжо сэрца маё
Налілося салдацкаю злосцю,